

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ ІНФОРМАЦІЇ

THE CONCEPT AND ELEMENTS OF THE CIVIL CIRCULATION SYSTEM OF INFORMATION

Яриш О.М., співробітник
Служба безпеки України

У статті представлено результати дослідження механізму цивільного обороту інформації, яка є окремим об'єктом цивільних прав. Оформлюване визначення механізму цивільного обороту інформації як об'єкта цивільних прав, а саме як систему, в якій здійснюється перехід суб'єктивних майнових прав відносно інформації, що складається з сукупності елементів та проявляється в динаміці на підставі реалізації правовідношення. Встановлено структуру цивільного обороту, яка включає суб'єктів цивільного обороту, майнові суб'єктивні права та обов'язки (об'єкт цивільного обороту), які виникли з приводу об'єкта правовідношення, а також юридичний факт, який є підставою для реалізації уже існуючого правовідношення. Досліджено співвідношення поняття правовідношення з цивільним оборотом з формулюванням наступних висновків: між об'єктом правовідношення та його змістом існує правовий зв'язок; зв'язок об'єкта правовідношення з суб'єктивними правами та обов'язками полягає в тому, що суб'єктивні права та обов'язки виникають з приводу цього об'єкта та мають подальшу спрямованість на цей об'єкт; об'єкта цивільного обороту та змісту правовідношення є тотожними. Проаналізовано можливість залучення до цивільного обороту інформації з обмеженим доступом, зокрема інформації, на яку поширюється режим державної таємниці, а також динаміку системи цивільного обороту при переході суб'єктивних майнових прав відносно інформації до інших суб'єктів цивільного обороту шляхом реалізації правовідношення. Доведено, що для здійснення цивільного обороту інформації необхідне існування абсолютного права на інформацію повинен існувати стан присвоєності блага, яке характеризує не тільки право власності, а й інші абсолютні права, такі як право інтелектуальної власності та право на інформацію відповідно. Встановлено, що для приведення системи цивільного обороту в динаміку інформація як об'єкт цивільних прав повинна мати природну оборотоздатність (яку інформація, як нематеріальне благо має), можливість виникнення абсолютного права на інформацію як об'єкт цивільних прав (яке є основою для цивільного обороту) та встановлену законом можливість майнового суб'єктивного права на інформацію до передачі.

Ключові слова: інформація, об'єкт цивільних прав, цивільний оборот, динаміка правовідношення.

The article presents a study on the mechanism of civil circulation of information, which is a separate object of civil rights. The defined mechanism of civil circulation of information as an object of civil rights is framed as a system in which the transition of subjective property rights concerning information occurs. This system consists of a set of elements and manifests dynamically based on the realization of legal relationships. The structure of civil circulation is established, including subjects of civil circulation, subjective property rights and obligations (the object of civil circulation) arising in relation to the object of legal relationships, and the legal fact that serves as the basis for the realization of an already existing legal relationship. The correlation between the concept of legal relationships and civil circulation is analyzed, leading to the following conclusions: there is a legal connection between the object of a legal relationship and its content; the connection between the object of a legal relationship and subjective rights and obligations lies in the fact that subjective rights and obligations arise in relation to this object and are directed towards it; the object of civil circulation and the content of legal relationships are identical. The possibility of involving information with restricted access, including information covered by state secrecy, in civil circulation is examined, as well as the dynamics of the civil circulation system when transferring subjective property rights concerning information to other subjects of civil circulation through the realization of legal relationships. It is proven that for the realization of civil circulation of information, an absolute right to information is necessary, which must involve a state of appropriation of the good, characterizing not only property rights but also other absolute rights, such as intellectual property rights and the right to information accordingly. The study concludes that for the system of civil circulation to be dynamic, information as an object of civil rights must have natural circulation capacity (which information, as an intangible good, possesses), the possibility of an absolute right to information as an object of civil rights (which is the basis for civil circulation), and legally established possibilities for subjective property rights to information before its transfer.

Key words: information as an object of civil rights, civil circulation, dynamics of legal relationships.

Установлення розуміння механізму цивільного обороту інформації потребує визначення його змісту. Нормативно-правові акти не містять спеціального визначення поняття механізму цивільного обороту, тому використовуємо загальне визначення для терміну «механізм», яке представлено в Великому тлумачному словнику сучасної української мови та відповідно визначається як:

1. Пристрій, що передає та перетворює рух; 2. перен. Внутрішня будова, система чого-небудь; 3. Метод, спосіб; 4. Сукупність станів і процесів з яких складається певне явище [4, с. 665].

Синтезувавши дані визначення зрозуміло, що термін «механізм» буде доцільно розглядати як систему, яка складається з сукупності елементів, а взявши до уваги динамічність даної системи, необхідно зазначити про наявність у цій системі станів в яких вона перебуває та відповідно способів та причин їх зміни. Інтерпретуючи ці визначення, в розумінні механізму цивільного обороту інформації як юридичної категорії, ми будемо розглядати дане явище як систему, в якій здійснюється перехід суб'єктивних майнових прав відносно інформації, яка складається з сукупності елементів та проявляється в динаміці на підставі реалізації правовідношення.

Я. М. Романюк твердить, що «у цивільному обороті здійснення суб'єктивних цивільних прав виражається

у діях правосуб'єктних осіб у вигляді набуття прав та виконання обов'язків або їх пасивної поведінки (бездіяльності)» [14, с. 135]. В свою чергу, здійснення (виконання) суб'єктивних цивільних прав сторонами правовідношення є нічим не іншим ніж реалізація правовідношення.

Тобто, фактичною поведінкою суб'єктів, яка спрямована на перехід абсолютного права на інформацію від одного суб'єкта до іншого та є, в свою чергу, юридичним фактом. Отже, для здійснення цивільного обороту необхідно, щоб правовідношення вже існувало до його початку. З вище приведеного випливає, що початок цивільного обороту буде співпадати з початком реалізації правовідношення його суб'єктами, а відповідно час припинення співпадає з часом закінчення реалізації.

Зважаючи на те, що одним із способів цивільного обороту є правонаступництво, яке в свою чергу є переходом прав і обов'язків від одного суб'єкта до іншого, можливо прийти до висновку, що реалізація цивільного обороту лише змінює суб'єктний склад правовідношення, шляхом переходу суб'єктивного права та суб'єктивного обов'язку.

При цьому, зміна правовідносин, на думку С. О. Сліпченка може полягати у зміні суб'єктного складу чи змісту, а в деяких випадках – і зміні в об'єкта правовідносин [17, с. 23]. Отже, можемо стверджувати, що в процесі цивіль-

ного обороту правовідношення залишається, а змінюється відповідно, активний чи пасивний суб'єкт у тому ж правовідношенні на основі відповідного юридичного факту.

Відповідно до статті 1 ЦК України [19] відносини, що регулюються цивільним законодавством поділяються на майнові та немайнові, які засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Зважаючи на те, що об'єктом економічного обороту є матеріальні та нематеріальні блага, які мають економічну форму товару, який в даному розумінні є майном, необхідно зазначити, що права (та обов'язки), які виникають стосовно цього майна є майновими. Спроктувавши ці дані на визначення цивільного обороту, отримаємо таке: «цивільний оборот – це вільне відчуження або перехід від однієї особи до іншої об'єктів цивільних прав шляхом переходу майнових прав та обов'язків на ці об'єкти». Дане твердження буде доведено ще раз далі.

Загальновідомо, що будь-яка система являє собою сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів. З синтезу вище приведених даних випливає, що система цивільного обороту має складну структуру, яка включає в себе суб'єктів цивільного обороту, майнові суб'єктивні права та обов'язки (об'єкт цивільного обороту), які виникли з приводу об'єкта правовідношення, а також юридичний факт, який є підставою для реалізації уже існуючого правовідношення. Зважаючи на те, що оборотоздатні об'єкти цивільних прав є об'єктами економічного обороту, а суб'єктивні майнові права та обов'язки є об'єктом цивільного обороту, то об'єкти цивільних прав не є елементом цивільного обороту.

Використаємо класичне розуміння структури правовідношення як системи, що складається з трьох елементів, а саме: суб'єктів правовідносин, тобто осіб, яким належать суб'єктивні права та обов'язки, об'єктів правовідносин, тобто благ з приводу, яких виникають суб'єктивні права та обов'язки та відповідно, зміст правовідношення, який складається з суб'єктивних прав та обов'язків.

Тому співвідносячи поняття правовідношення з цивільним оборотом можливо прийти до таких висновків. Між об'єктом правовідношення та його змістом існує правовий зв'язок. Зв'язок об'єкта правовідношення з суб'єктивними правами та обов'язками полягає в тому, що суб'єктивні права та обов'язки виникають з приводу цього об'єкта та мають подальшу спрямованість на цей об'єкт. Тобто, вони існують в міцному правовому зв'язку між собою. В свою чергу, об'єктом економічного обороту є матеріальні та нематеріальні блага, а цивільного обороту є майнові права та обов'язки. Якщо припустити, що тільки суб'єктивні права виступають об'єктами обороту, а матеріальні та нематеріальні блага виступають об'єктами суб'єктивних прав [16, с. 86–125], в такому випадку ми отримаємо, що об'єкт економічного обороту та об'єкт правовідношення співпадають з змістом. Ще одним висновком буде тотожність об'єкта цивільного обороту та змісту правовідношення. З цього слідує, що об'єкт економічного обороту та об'єкт цивільного обороту співвідносяться як об'єкт правовідношення та його зміст. Відповідно, ми можемо стверджувати, що зв'язок між об'єктами економічного та цивільного обороту проявляється у тому, що об'єкт цивільного обороту виникає з приводу існування об'єкту економічного обороту та має свою подальшу спрямованість на нього. Такий висновок підтверджується первинністю економічних відносин над правовими, оскільки правовідношення тільки надають юридичну форму економічним відносинам, а також кореспондується й з отриманим раніше визначенням цивільного обороту як економічного обороту, який виникає шляхом надання економічному змісту відносин, що лежать в основі цього обороту, юридичної форми. Це визначення також вказує на первинність економічних відносин. Виходячи з цього, отримане співвідношення є правильним.

Стосовно інформації як об'єкта цивільних прав, ситуація подібна. Інформація виступає об'єктом економічного обороту, а право на інформацію виступає об'єктом цивільного обороту. Аналіз законодавства вказує на існування обмеженої кількості окремих об'єктів економічного обороту, які виступають підставою для виникнення та подальшої направленості на ці об'єкти суб'єктивних майнових прав та залученню до цивільного обороту.

Слід відмітити, що економічний оборот є більш широким поняттям ніж цивільний, так як до нього можуть входити майнові відносини, які знаходяться поза межами регулювання цивільного права.

В силу прямої вказівки закону, на ряд об'єктів може не виникати абсолютне право, а відповідно й неможливо його набути у межах цивільного обороту. Постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» передбачений перелік видів майна, яке не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України та встановлено спеціальний порядок набуття права власності громадянами на окремі види майна [12]. Тобто, встановлено перелік майна, яке є необоротоздатним та обмежено оборотоздатним.

У свою чергу, конституцієдавець у статті 92 Конституції України встановив, що виключно законами України визначається правовий режим власності. В результаті можливо прийти до висновку про сумнівність законності даної постанови. В доповнення слід підкреслити, що ця постанова суперечить також статті 178 ЦК України, в якій зазначено, що види об'єктів цивільних прав, перебування яких у цивільному обороті не допускається (об'єкти, вилучені з цивільного обороту), а також види об'єктів цивільних прав, які можуть належати лише певним учасникам обороту або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом (об'єкти, обмежено оборотоздатні), мають бути прямо встановлені у законі.

На інформацію, як відомо, право власності не розповсюджується. Тому деякі обмеження оборотоздатності визначаються завдяки встановленню на інформацію спеціальних режимів доступу. Законом України «Про інформацію» встановлено, що доступ до конфіденційної інформації обмежується фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, а доступ до службової та таємної визначається законом. Слід відзначити, що до таємної інформації згідно з Законом України «Про доступ до публічної інформації» відноситься також інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю слідства та іншу передбачену законом таємницю. Отже, перелік суб'єктів правовідношень, які можуть набувати право на інформацію в максимальній кількості правомочностей встановлюється стосовно конфіденційної інформації особами, які визнали цю інформацію конфіденційною, а відносно службової та секретної визначається законом.

Необхідно зауважити, що Закон України «Про інформацію» врегульовує відносини стосовно інформації як загального об'єкта публічного та цивільного права, в зв'язку зі значною різноманітністю проявів інформації як об'єктивного явища. Як відомо межа між публічним та приватним правом досить умовна, тому досить важко чітко встановити ту сукупність правових галузей, норми яких врегульовують відносини стосовно того чи іншого прояву інформації. Головною причиною цього є комплексний характер галузей, норми яких одночасно діють на суспільні відносини з приводу інформації. Наприклад, на науково-технічну інформацію, яка одночасно може бути об'єктом інтелектуальної власності, може поширюватися режим державної таємниці чи будь якої іншої, відповідно, кожен режим вносить свої вимоги до правосуб'єктності учасників правових відносин з приводу такої інформації.

В свою чергу, правосуб'єктність є характеристикою суб'єктів цивільних відносин. Звідси виникає необхідність дослідити та співвіднести суб'єктів цивільного правовідношення та цивільного обороту.

ЦК України визначає перелік суб'єктів (учасників) цивільних правовідносин, а саме: фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права. До інших суб'єктів публічного права, розробники ЦК України відносять організації публічного права створені розпорядчими актами владних органів, міжнародні неурядові організації [9 с. 217]. Щодо держави як учасника цивільних відносин, то вона, у відповідності до своєї природи, має особливий статус, який вирізняє її серед учасників цивільного права, так як держава є публічно-правовим утворенням, метою якої є забезпечення публічних інтересів суспільства. У відповідності з цим, держава набуває і здійснює цивільні права та обов'язки через органи державної влади у межах їхньої компетенції, встановленої законом [8, с. 70]. З цього можливо зробити висновок, що іноземні держави та АР Крим приймають участь у цивільних відносинах на тих же умовах як і Держава Україна. Територіальна громада, в свою чергу є, юридичною особою публічного права, яка може брати участь у цивільних відносинах як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування, органи державної влади, фізичних та юридичних осіб приватного і публічного права [11, с. 16]. Це також впливає зі статтей 170–173 ЦК України, в яких визначено органи через яких держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади діють у цивільних відносинах.

Як відомо абсолютне право є передумовою для цивільного обороту, виходячи з цього суб'єкти, які не можуть набути абсолютне право на окремі об'єкти, не можуть бути учасниками правовідношення стосовно таких об'єктів, а відповідно й бути учасником цивільного обороту. Прикладом для цього є перелік видів майна, за окремими винятками, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України встановлених Постановою Верховної Ради України від 17 червня 1992 року № 2471-ХІІ. Це майно маючи природну оборотоздатність не може знаходитися на праві власності у перелічених суб'єктів. Таке майно знаходиться у стані привласнення, як правило держави [16, с. 114]. Про неможливість виникнення абсолютного права у деяких суб'єктів цивільних прав, свідчать також межі майнової відповідальності держави, яка відповідає за своїми зобов'язаннями в межах майна, на яке може бути звернено стягнення, за виключенням майна, яке може перебувати тільки у державній власності [2, с. 96]. Тобто, абсолютне правовідношення щодо цього майна може виникати у окремих суб'єктів цивільних прав, але економічний оборот таких об'єктів лежить за межами цивільного обороту та врегульовується нормами публічного права.

Стосовно інформації, то на окремі види інформації можливість набуття абсолютного права може бути обмежена законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя, але чинне законодавство не містить переліку видів інформації, право на яку не можуть набувати суб'єкти цивільних прав.

Тобто, будь-який суб'єкт цивільних прав може отримати чи набути право на будь-який вид інформації (право на інформацію), адже навіть право власності на інформацію, що складає державну таємницю, міг мати будь-який суб'єкт цивільних правовідносин. Після відмови від права

власності на інформацію, можливість набути право на інформацію, що складає державну таємницю залишилось, але вже в концепції «права на інформацію». Це можливо аргументувати тим, що проаналізувавши статтю 6 Закону України «Про державну таємницю» в редакції, яка поширювала право власності на інформацію, можливо прийти до висновку про можливість перебування інформації, що становить державну таємницю на праві власності у інших суб'єктів, а не тільки держави України.

Щодо встановлення законом необоротоздатності окремих об'єктів цивільних прав, то такі дії законодавця викликані можливою загрозою цих об'єктів інтересам суспільства і держави. Яскравим прикладом існування природної оборотоздатності за наявності абсолютного права на об'єкт цивільних прав та обмеження законом його оборотоздатності є майнове право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Таке право є необоротоздатним в силу своєї невідчужуваності, критерієм якої є наявний особистий зв'язок.

Виходячи з того, що здоров'я як об'єкт цивільних прав є природним, невідчужуваним і невід'ємним благом [20, с. 79], можливо зробити висновок, що вказані ознаки існують в силу існуючого особистого зв'язку об'єкта права з благообладателем. З цього випливає необоротоздатність права на відшкодування шкоди завданої здоров'ю, яке має майновий характер, в силу прямої вказівки закону.

Законом також може бути встановлена необоротоздатність інформації як об'єкта цивільних прав, шляхом заборони передачі абсолютного права на неї. Слід зазначити, що ми розглядаємо виключно ту інформацію, яка не є іншим нематеріальним об'єктом цивільних прав, маючих інформаційну природу як: результати інтелектуальної (творчої) діяльності, цифрові речі чи особисті немайнові блага.

До необоротоздатної слід віднести інформацію, до якої неможливо застосувати правомочність власника права на інформацію, – розпорядження. Тобто, у разі, якщо суб'єкт не має можливості визначати долю інформації, а саме залучати її до цивільного обороту, або знищувати інформацію. Адже, якщо правомочності володіння та користування власник може передати іншій особі правомочність розпорядження за загальним правилом може здійснюватися тільки власником [3, с. 426], тобто тим суб'єктом кому належить право власності чи будь-яке інше абсолютне право, що може бути відчужене.

Подібна ситуація й з правомочністю розпорядження права на інформацію. Тому, можливо стверджувати, що правомочність розпорядження може бути передана тільки з правом на інформацію. Виходячи з того, що цивільний оборот інформації є вільне відчуження або перехід від однієї особи до іншої інформації як об'єкта цивільних прав в порядку переходу прав та обов'язків на ці об'єкти або іншим чином, то перехід самої інформації без прав на неї, не створює цивільного обороту, а є формою економічного обороту. Як відомо цивільний оборот може відбуватися навіть без руху самого блага, який є об'єктом економічного обороту, в порядку переходу прав та обов'язків на ці об'єкти або іншим чином (шляхом переходу окремих правомочностей). Після відчуження об'єкт стає чужим для першого володільця, але цей процес може супроводжуватись переходом самого блага, а може й не супроводжуватись [16, с. 120]. Виходячи з цього, тільки при існуючій прямій забороні переходу права на певний вид інформації від одного суб'єкта до іншого, інформація набуває ознак необоротоздатної інформації. Аналіз чинного законодавства вказує на те, що воно не містить вказівки, щодо заборони переходу права на інформацію.

Тобто, *de iure*, перехід права на інформацію (навіть на інформацію, на яку поширюється режим державної таємниці), на яку перехід не заборонено прямою вказівкою закону, є можливим, а відповідно для визнання інформації як необоротоздатного об'єкта цивільних прав необ-

хідна заборона законом передачі права на інформацію. Тобто, відносно інформації, на яку поширюється режим державної таємниці, виникає ситуація, в якій суб'єкт цивільних прав, набувши право на інформацію не може використати правомочність володіння та правомочність використання. Про майновий характер цього права свідчить стаття 6 Закону України «Про державну таємницю», в якій зазначається, що у разі якщо володілець секретної інформації або власник матеріальних носіїв відмовляється від укладення договору чи порушує його, за рішенням суду ця інформація або її матеріальні носії можуть бути вилучені за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості особі, якій належали відповідні права. Іншими словами, за рішенням суду переходить майнове суб'єктивне права на інформацію від володільця цієї інформації до держави. Чинне законодавство не містить заборон, щодо заборони відчуження права на інформацію конкретних видів інформації, відповідно вся інформація є оборотоздатною. Слід зазначити, що власнику матеріального носія, який містить інформацію, на яку поширюється режим державної таємниці, можуть й не належати права на цю інформацію.

З вище приведеного можливо зробити висновок, що для того щоб відбувався цивільний оборот інформації є необхідними такі умови:

- наявність природної оборотоздатності (яку інформація, як нематеріальне благо має);
- можливість виникнення абсолютного права на інформацію як об'єкт цивільних прав (абсолютне право є основою для цивільного обороту);
- можливість передачі майнового суб'єктивного права на інформацію (відсутності прямої вказівки закону про невідчужуваність цього права).

Синтезуючі приведені дані, можливо стверджувати, що суб'єкт цивільного правовідношення не завжди співпадає з суб'єктами цивільного обороту. Зрозуміло, що заборона законом набувати право на інформацію на будь-які види інформації, внаслідок обмеження правосуб'єктності суб'єкта цивільного правовідношення, виключає участь цього суб'єкта у правовідносинах відносно інформації як об'єкта цивільних прав.

У разі виникнення абсолютного права на інформацію, але забороні законом переходу права на інформацію виникає правовідношення, але не може виникнути цивільний оборот, відповідно й суб'єкт правовідносин не може стати суб'єктом цивільного обороту. Тобто, будь-який суб'єкт цивільного обороту є суб'єктом цивільного правовідношення, але не кожен суб'єкт цивільного правовідношення, є суб'єктом цивільного обороту.

Відповідно категорія суб'єкт цивільного обороту є вужча ніж категорія суб'єкт цивільного правовідношення.

Іншими елементами правовідношення та цивільного обороту, які необхідно співвіднести є їх зміст. Отже, змістом правовідношення є суб'єктивні права та обов'язки. В свою чергу, як було встановлено об'єкт цивільного обороту та зміст правовідношення є тотожними категоріями. Термін «зміст» визначається як: 1. Те про, що йдеться, розповідається, зображується; 2. Сутність, внутрішня особливість чого-небудь...; 3. Розумна мета, основа призначення, мета чого-небудь; 4. Перелік розділів, частин...; [4, с. 467].

На нашу думку, поняття «зміст правовідношення» як юридична категорія застосовується саме в розумінні сутності, внутрішньої зв'язку між суб'єктами правовідношення, який саме і утворюють кореспондуючі суб'єктивні права та обов'язки. Адже, у разі розуміння поняття «зміст» як переліку певних елементів, таке розуміння буде неможливо застосувати до правовідношення, адже правовідношення як складне правове явище складається з загально визнаного переліку елементів, а саме: суб'єктів правовідношення, об'єкту правовідношення, суб'єктивних права та обов'язків сторін, які відповідно і є змістом правовідношення утво-

рюючим зв'язок між суб'єктами правовідношення, а отже, в цілому всі елементи є структурою правовідношення.

Виходячи з вище приведеного, внутрішньою особливістю цивільного обороту є саме перехід суб'єктивних майнових прав. Тобто, перехід суб'єктивних майнових прав, являє собою не що інше, як динаміку змісту цивільного обороту.

Термін «динаміка» визначається як стан руху, розвиток, зміна чогось [4, с. 296]. Це кореспондується зі змістом цивільного обороту, який саме і передає рух та зміну належності суб'єктивних майнових прав. Відповідно, виникає необхідність дослідити співвідношення динаміки правовідношення та динаміки цивільного обороту.

Н. Ю. Голубева вказує, що для цивільного обороту в зобов'язанні відображається динаміка цивільних прав і обов'язків, так як зобов'язання опосередковують цивільний оборот, а речові правовідносини фіксують статичку, належність майнових прав поза обміном між учасниками цивільного обороту [6, с. 16]. В. Б. Саксонов розглядає абсолютне правовідношення власності як статичку права власності, а не динаміку [15, с. 10–11]. Водночас, використовуючи логічну дію «від зворотного», можливо стверджувати, що динамікою правовідношення В. Б. Саксонов вважає зобов'язальні відносини.

З такими точками, зору ми погоджуємося лише частково. По-перше, якщо визначати цивільний оборот виходячи лише з зобов'язальних відносин не можна. По-друге, зміст цивільного обороту складає саме перехід суб'єктивних майнових прав, а не речей.

Слід звернути увагу на концепцію співвідношення динаміки та статички, яка полягає в тому, що статичкою є саме правовідношення, а динамікою – цивільний оборот.

Існують й інші думки з цього приводу. В. І. Борисова з іншими авторами підручника критикуючи таку думку, стверджують, що у разі визнання права власності як статички, виникає необхідність виключення зі складу суб'єктивного майнового права правомочності розпорядження, яка не є діючою до виникнення інших, динамічних відносин, де вона й реалізується [3, с. 407], що частково кореспондується з думкою М. Мироненко, яка вважає, що володіння на відміну від користування й розпорядження характеризує статичку відносин власності [10, с. 29]. А отже, логічним продовженням вказаної тези є те, що користування й розпорядження характеризують динаміку, таким чином можливо прийти до висновку, що право власності перебуває одночасно в динаміці і у статичці.

Однак, зазначене спростовує С. О. Сліпченко та стверджує, що відносини з приводу належності майна його власнику, засновані на речових правах, не відображають суті цивільного обороту, оскільки вони відображають лише статичку майнових відносин, так як обмежено оборотоздатні об'єкти, хоч і можуть перебувати у власності, однак власник не може реалізувати свою правомочність. Таким чином, будь-який об'єкт цивільного обороту є об'єктом цивільних правовідносин, але не будь-який об'єкт цивільних правовідносин може бути об'єктом цивільного обороту [16, с. 114–116].

З вище приведеного, можливо зробити висновок, що будь-яке правовідношення саме по собі не може перебувати у динамічному стані, в свою чергу, динаміка правовідношення виникає під час реалізації правовідношення, відповідно виникає цивільний оборот, адже критерієм динаміки правовідношення є саме перехід суб'єктивних майнових прав, а не перехід матеріальних та нематеріальних благ. А відповідно можливо говорити про статичку і динаміку не тільки у відносинах власності, а й у будь-яких правовідносинах пов'язаних з переходом суб'єктивних майнових прав.

Виходячи з цього, ми можемо говорити про динаміку системи цивільного обороту при переході суб'єктивних майнових прав відносно інформації до інших суб'єктів цивільного обороту шляхом реалізації правовідношення.

З приведеного вище впливає необхідність розглянути ще один елемент цивільного обороту, – юридичні факти, які забезпечують перехід суб'єктивних майнових прав та обов'язків.

Загальновідомий розподіл юридичних дій за критерієм правомірності на правомірні та неправомірні дії. Так як правонаступництво є нічим іншим як зміна суб'єкта у правовідношенні, то необхідно розглядати саме ті юридичні факти, які приводять до правонаступництва. Само собою зрозуміло, що правонаступництво не може наступати, у зв'язку з вчиненням злочину чи іншою протиправною поведінкою, адже, наприклад, при крадіжці правопорушник не набуває право власності. А відповідно слід розглянути саме ті види правомірних дій, що передбачені нормами права та пов'язані зі зміною правовідношення.

Також слід звернути увагу на суперечливе твердження стосовно того, що поняття цивільного обороту включає в себе й первісне правонабуття. Наприклад, укладачі навчального посібника стверджують, що поняття цивільного обороту є ширшим від поняття правонаступництва, так як цивільний оборот включає в себе такий спосіб цивільного обороту як правостановлення, яке являє собою один із видів первісного правонабуття, яке юридично оформлює відчуження або перехід об'єктів цивільних прав від однієї особи до іншої (наприклад, при заволодінні безхазяйною річчю – до моменту виникнення на неї права власності у набувача або повернення її власнику) [1, с. 111–112].

В ЦК України сформульовано первісні підстави набуття права власності наприклад, набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це права, за умови якщо відповідно до статті 388 цього Кодексу майно не може бути витребуване у нього; Набуття права власності на новостворене майно; Привласнення загальнодоступних дарів природи; Набуття права власності за набувальною давністю та інші. Про можливість здійснення цивільного обороту не тільки шляхом правонаступництва, але й шляхом первісного правонабуття зазначає також С. О. Сліпченко [16, с. 133]. Але така позиція викликає багато запитань.

Виходячи з розуміння, що цивільний оборот є вільне відчуження або перехід від однієї особи до іншої об'єктів цивільних прав в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, вважається за необхідне підкреслити, що в цивільному праві термін «особа» вживається у розумінні як фізичної так і юридичної особи. Тобто, з визначення цивільного обороту представленого в ЦК України зрозуміло, що за кількісним складом суб'єктів цивільного обороту повинно бути не менше двох осіб.

В свою чергу, первинне правонабуття є набуттям абсолютного права на благо, яке ще не було присвоєно, тобто на благо, на яке ніхто не має суб'єктивного майнового права. А відповідно й суб'єкт набуття буде тільки той, який отримує первинне абсолютне право на благо, оскільки це право не існувало до відповідного юридичного факту, який в свою чергу є підставою для виникнення абсолютного правовідношення відносно певного блага. Тому відповідно, створення інформації як об'єкта цивільних прав не є цивільним оборотом, адже виникає ситуація, за якої до створення інформації, абсолютного права на неї (права на інформацію) не існує, тобто й не існує абсолютного правовідношення, в результаті реалізації якого, відбувся б цивільний оборот, так як цивільний оборот відбувається шляхом реалізації правовідношення на основі юридичних актів маючих вольовий характер.

Як було встановлено «цивільний оборот є цивільно-правовим вираженням економічного обороту матеріальних і нематеріальних благ у формі абсолютних майнових та зобов'язальних правовідносин» [5, с. 81].

Ю. С. Романович формулює таким чином поняття цивільного обороту: «Цивільний оборот – це юридична (цивільно-правова) форма товарообміну як сукупності економічних відносин по переходу матеріальних благ від

одних осіб до інших. Матеріальні і нематеріальні блага, в економічному значенні – вироби, та входять до цивільно-правової категорії майна є об'єктами цивільного обороту. Відтак, справедливо буде назвати цивільний оборот – товарним, або майновим, оборотом» [13, с. 49]. З цього випливає, що цивільний оборот здійснюється актами відчуження та присвоєння саме власником, тобто суб'єктом, який має право власності на благо та особою, яка набуває право власності чи інше абсолютне право. Але слід підкреслити, що стан присвоєності блага характеризує не тільки право власності, а й інші абсолютні права, такі як право інтелектуальної власності та право на інформацію, а відповідно для здійснення цивільного обороту інформації необхідне існування абсолютного права на інформацію.

Виходячи з вище наведеного, первинні способи набуття права власності, а стосовно інформації та результатів інтелектуальної діяльності – права на інформацію та права інтелектуальної власності відповідно, не є формою цивільного обороту.

Ще одним аргументом є невідповідність блага, на яке не розповсюджується первинне абсолютне право, такий властивості майна як належність визначеній особі.

Як відомо об'єктом цивільного обороту є суб'єктивні майнові права, які виникають на відповідне майно, в такому випадку благо, яке має економічну форму товару, може бути майном з всією сукупністю притаманних йому ознак, а відповідно й опосередковано приймати участь у цивільному обороті.

Що стосується первісних підстав набуття права на інформацію то інформація, на яку не поширювалось право на інформацію не має стану присвоєності, а відповідно не може виступати майном, що в свою чергу, тягне неможливість залучення до цивільного обороту.

Слід додати, що об'єктом цивільного обороту є саме суб'єктивні майнові права, так у разі відсутності майнового суб'єктивного права, воно відповідно не може ні до кого перейти, для цього суб'єктивне майнове право повинне спочатку виникнути. Всі способи набуття абсолютного права на благо відповідно діляться на первинний та похідний.

Аналізуючи, наприклад, первинний спосіб набуття права власності, можливо стверджувати, що у всіх випадках право власності на річ не переходить від попереднього власника, а зникає у попереднього власника, та виникає у нового. У випадку, створення блага чи набуття права власності на благо, на яке право власності було відсутнє, право власності на ці блага виникає у нового власника, як первинне право. Твердження про те, що деякі способи первинного набуття права власності (а відповідно й інших абсолютних прав, в тому числі й права на інформацію) відбуваються шляхом переходу права власності, видаються досить сумнівними, адже у разі переходу права власності до набувача, виникає не що інше як правонаступництво, яке в свою чергу є похідним способом набуття права власності та інших абсолютних прав.

Як приклад, можливо привести думку С. О. Сліпченка відносно такого первинного способу набуття абсолютного права як набуття права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це право. Аналізуючи цей спосіб, він зазначає, що у разі відчуження майна такою особою, право власності переходить до добросовісного набувача. При цьому він зазначає, що таке відчуження відбувається у порядку, відмінному від правонаступництва [16, с. 129–131]. В свою чергу ст. 330 ЦК України не встановлює конкретного способу набуття права власності добросовісним набувачем, визначаючи тільки факт набуття права власності на це майно.

Виходячи з цього ми можемо стверджувати, що набуття права власності, як і будь-якого іншого абсолютного права, добросовісним набувачем, не залежить від попереднього абсолютного права, а відповідно не є похідним, а виникає в добросовісного набувача як нове право.

М. Гудима аналізуючи попередні дослідження правонаступництва у праві власності та узагальнюючи висновки вказаних науковців приходять до висновку, що правонаступництво відбувається за волею правопередника і за згодою правонаступника, і є притаманною ознакою похідних способів набуття права власності [7, с. 231].

Так, І. А. Спасибо стверджує, що вольовий аспект як відчужувача так і правонабувача є характерним для всіх видів правонаступництва, у тому числі реквізиції, націоналізації та конфіскації, однак у останніх випадках волі відчужувача на припинення права на це немає, як і немає значення його воля для набуття права на майно іншим правонаступником [18, с. 172]. Зрозуміло, що дані способи набуття права власності не залежать від волі попереднього власника.

Спираючись на аргументи, отримані шляхом аналізу норм ЦК України та думок різних правників, що цивільний оборот повинен відбуватися в межах цивільного правовідношення, який відсутній до первинного набуття абсолютного права, відсутній об'єкт цивільного обороту для переходу до іншого суб'єкта цивільного обороту при первинному правонабутті, неповна кількість суб'єктів системи цивільного обороту для початку цивільного обороту можливо зробити

висновок, що первинне правонабуття не входить до цивільного обороту.

Зважаючи на широкий обсяг можливих теоретичних досліджень юридичних фактів, які є підставами для здійснення цивільного обороту інформації як об'єкту цивільних прав, виникає необхідність подальших наукових розробок даної проблеми.

Підсумовуючи вище приведене, ми стверджуємо, що механізм цивільного обороту інформації є системою цивільного обороту суб'єктивних майнових прав відносно інформації, складовими елементами якої є: суб'єкти цивільного обороту інформації, які є меншими за обсягом ніж суб'єкти цивільних прав, майнові суб'єктивні права та обов'язки, які виникли з приводу інформації та юридичний факт, який є підставою для реалізації правовідношення. Для приведення системи цивільного обороту в динаміку інформація як об'єкт цивільних прав повинна мати природну оборотоздатність (яку інформація, як нематеріальне благо має), можливість виникнення абсолютного права на інформацію як об'єкт цивільних прав (яке є основою для цивільного обороту) та встановлену законом можливість майнового суб'єктивного права на інформацію до передачі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аврамова О., Горбенко А., Горобець Н. Цивільне право. Загальна частина : навч. посіб. / ред.: С. Сліпченко, О. Зайцева. Харків : ХНУВС, 2022. 332 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/662f44cb-425d-4830-8697-364752bad5a0/content> (дата звернення: 22.08.2024).
2. Борисова В. І. Публічні утворення як учасники цивільних відносин. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2005. № 10. С. 88–96.
3. Борисова В., Баранова Л., Бегова Т. Цивільне право : підручник / ред.: В. Борисова, І. Спасибо-Фатєєва, В. Яроцький. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/poln_text/senmk/cpu_1.pdf (дата звернення: 19.08.2024).
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.): словник / уклад. В. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykislovnyk> (дата звернення: 03.09.2024).
5. Вірченко В. Розвиток інтелектуальної власності в глобальному економічному середовищі : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.01. Київ, 2019. 587 с.
6. Голубева Н. Співвідношення зобов'язальних та речових правовідносин. *Часопис цивілістики*. 2015. № 19. С. 13–17. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/188317a4-f204-47e2-9cb7-b4e9f434e153/content> (дата звернення: 22.06.2024).
7. Гудима М. До питання щодо правонаступництва у праві власності. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2019/36.pdf (дата звернення: 22.06.2024).
8. Дзера Ю. Теоретико-правові підходи щодо участі держави у цивільних відносинах та її правосуб'єктності. *Форум права*. 2010. № 1. С. 66–71. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10djmtip.pdf> (дата звернення: 03.09.2024).
9. Кохановська О. Теоретичні проблеми інформаційних відносин у цивільному праві : монографія. Київ : Видавничо-полігр. центр «Київ. ун-т», 2006. 463 с.
10. Мироненко В. Права володіння, користування і розпорядження власністю за цивільним законодавством. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 28–33. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/1/6.pdf> (дата звернення: 03.09.2024).
11. Первомайський О. Участь територіальної громади у цивільних відносинах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2002. 21 с. URL: <http://www.disslib.org/uchast-terytorialnoyi-hromady-u-tsyvilnykh-pravovidnosynakh.html> (дата звернення: 01.09.2024).
12. Про право власності на окремі види майна : постанова від 17.06.1992 р. № 2471-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. 17 черв. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
13. Романович Ю. Валютні правовідносини. цивільно-правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 5 (46). С. 48–51. URL: http://piv.nuoua.od.ua/v5_2022/7.pdf (дата звернення: 10.07.2024).
14. Романюк Я. Проблеми застосування цивільно-правових норм у цивільному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2017. 518 с. URL: <https://mydisser.com/files/39910710.pdf> (дата звернення: 02.09.2024).
15. Саксонов В. Правове регулювання відносин власності : конспект лекцій. Дніпро : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 170 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1121/6.1.pdf> (дата звернення: 02.09.2024).
16. Сліпченко С. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Харків : Діса плюс, 2013. 552 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c3e2fe02-debe-4d13-b3cf-17aeacc6d78f/content> (дата звернення: 03.09.2024).
17. Сліпченко С. Поняття правозмінюючих юридичних фактів у цивільному праві. *Право та інновації*. 2014. № 4 (8). С. 23–29. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2015/03/Slipchenko8.pdf> (дата звернення: 03.09.2024).
18. Спасибо І. Набуття права власності особою при його припиненні в іншої особи: окремі проблеми волі та правонаступництва. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4 (28). С. 171–174.
19. Цивільний кодекс України : кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. № 40–44. С. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
20. Шамич О. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2014. № 11. С. 75–92. URL: <https://ap.uu.edu.ua/upload/publicationpdf/74ac7fe1495b17815ae32cd8a84416bc.pdf> (дата звернення: 03.09.2024).